

Крупельницька Людмила Францівна,
доктор психологічних наук, доцент кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Шпортун Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, докторант кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗДАТНІСТЬ ДО ГЕНЕРУВАННЯ ГУМОРУ: ЗВ'ЯЗКИ З ЕМОЦІЙНИМ ТА НЕВЕРБАЛЬНИМ ІНТЕЛЕКТОМ І ОСОБИСТІСНИМИ ФАКТОРАМИ ПРИ ПСИХІЧНІЙ ПАТОЛОГІЇ

Анотація. У статті подано результати емпіричного дослідження здатності до генерування гумору та її зв'язків з емоційним, невербальним інтелектом та особистісними факторами у осіб з різними видами психічних розладів. У дослідженні взяли участь особи з діагнозами: параноїдна шизофренія, циклотимія, дистимія, невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади, психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин, розумова відсталість, синдром Аспергера. Проаналізовано відмінності у змісті генерованого гумору у осіб з різними видами психічних розладів.

Ключові слова: здатність до генерування гумору, емоційний інтелект, невербальний інтелект, особистісні фактори, психічні розлади.

Крупельницька Людмила Францівна,
Шпортун Оксана Миколаївна

СПОСОБНОСТЬ К ГЕНЕРИРОВАНИЮ ЮМОРА: СВЯЗИ С ЭМОЦИОНАЛЬНЫМ, НЕВЕРБАЛЬНЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ И ЛИЧНОСТНЫМИ ФАКТОРАМИ ПРИ ПСИХИЧЕСКОЙ ПАТОЛОГИИ

Аннотация. В статье представлены результаты эмпирического исследования способности к генерированию юмора и ее связей с эмоциональным, невербальным интеллектом и личностными факторами у лиц с различными видами психических расстройств. В исследовании приняли участие лица с диагнозами: параноидная шизофрения, циклотимия, дистимия, невротические, связанные со стрессом и соматоформные расстройства, психические и поведенческие расстройства вследствие употребления психоактивных веществ, умственная отсталость, синдром Аспергера.

Проанализированы различия в содержании генерируемого юмора у лиц с различными видами психических расстройств.

Ключевые слова: *способность к генерированию юмора, эмоциональный интеллект, невербальный интеллект, личностные факторы, психические расстройства.*

**Ludmila Krupelnytska,
Oksana Shportun**

ABILITY TO GENERATION OF HUMOR: RELATIONS EMOTIONAL, NONVERBAL INTELLIGENCE AND PERSONALITY FACTORS IN MENTAL DISORDERS

Abstract. *The article presents the results of empirical research capacity to generate humor and its links with emotional, nonverbal intelligence and personality factors in patients with various types of mental disorders. The study involved people with a diagnosis: paranoid schizophrenia, cyclothymia, dysthymia, neurotic, stress-related and somatoform disorders, mental and behavioral disorders due to substance use, mental retardation, Asperger's syndrome. The differences in sense of humor generated in patients with various types of mental disorders.*

Keywords: *the ability to generate humor, emotional intelligence, nonverbal intelligence, personality factors, psychiatric disorders.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. Гумор є складним психологічним феноменом, дослідження якого є перспективним напрямом як у контексті психодіагностики, так і у контексті розробки психокорекційних методів для допомоги особам з психічними розладами. За даними дослідників^{9; 10}, зміни у функціонуванні гумору можуть сигналізувати про розвиток психопатологічної симптоматики. Встановлення ж змістової та динамічної специфіки гумору при тих чи інших розладах має допомогти з'ясуванню механізмів патологізації гумору як вищої психічної функції.

Аналіз основних досліджень та публікацій

На сьогодні більшість емпіричних досліджень гумору в умовах психічної патології представлена зарубіжними публікаціями⁴.

⁹ Forabosco G. The ill side of humor: Pathological conditions and sense of humor / G. Forabosco // The Sense of Humor: explorations of a personality characteristic ; Ed. W. Ruch. — N.Y. : Mouton de Gruyter, 2007. — P. 271–292.

¹⁰ Gillikan L. S. Humor Appreciation and Mood in Stroke Patients / L. S. Gillikan, P. Derks // Cognitive Rehabilitation. — 1991. — № 9. — P. 30–35.

⁴ Bihrlé A. M. Comprehension on humorous and nonhumorous materials by left and right brain-damaged patients / A. M. Bihrlé // Brain and Cognition. — 1986. — № 5. — P. 399–411.

Серед російськомовних публікацій слід відзначити статті М. Ковязіної, М. Когана, О. Іванової, С. Єніколопова, О. Мітіної^{1; 2; 3}.

Метою цієї статті є подання результатів емпіричного дослідження зв'язків здатності до генерування гумору з параметрами емоційного інтелекту, з невербальним інтелектом та з особистісними факторами у осіб з різними видами психічних розладів.

Виклад основного матеріалу

У дослідженні взяли участь пацієнти Вінницької обласної психіатричної лікарні імені академіка О. Ющенка та Вінницького обласного наркологічного диспансеру «Соціотерапія» — 358 осіб. З них з діагнозом «параноїдна шизофренія» (F20.0) — 24 особи; з діагнозом «циклотимія» (F-34.0) — 33 особи; з діагнозом «дистимія» (F-34.1) — 42 особи; з діагнозом «невротичні, пов'язані зі стресом, та соматоформні розлади» (F-40 – F-48) — 124 особи, зокрема, з діагнозом «неврастенія» — 25 осіб, «обсесивно-компульсивний розлад» — 26, «іпохондричний розлад» — 25, «дисоціативні конверсійні розлади» — 26, «змішаний тривожний та депресивний розлад» — 22; з діагнозом «психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин» (далі — ППРВВПАР) (F-10-F-19) — 65 осіб, зокрема, з діагнозом «психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання алкоголю» (далі — ППРВВА) — 30 осіб, «психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання опіоїдів» (далі — ППРВВО) — 35; з діагнозом «розумова відсталість (F-70-F-79) — 50 осіб, зокрема, з діагнозом «розумова відсталість легкого ступеня» (F-70) — 29 осіб, «розумова відсталість помірна» (F-71) — 21; з діагнозом «синдром Аспергера» (F-84.5) — 20 осіб. Вік учасників складав 18–54 (M = 31,1, SD = 6,2).

До контрольної групи увійшли: викладачі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського — 52 особи, юристи, які входять до Вінницької обласної юридичної асоціації — 64 особи, телекомунікатори (телекомпанія «ВІТА») — 28 осіб та медичні працівники Вінницької обласної клінічної лікарні імені М. І. Пирогова, відділення травматології — 60 осіб. Вік осіб, що увійшли до контрольної групи, складав 25-71 (M = 32,4, SD = 6,3).

У дослідженні використовувались такі психодіагностичні інструменти: розроблена нами методика «Дотепне завершення», опитувальник емоційного інтелекту ЕмІн, тест Равена та тест «Велика п'ятірка». За допомогою методики «Дотепне завершення» досліджувані отримували завдання продовжити

¹ Иванова Е. М. Нарушения чувства юмора при шизофрении и аффективных расстройствах / Е. М. Иванова, С. Н. Ениколопов, О. В. Митина // Вопросы психологии. — 2008. — № 1. — С. 45–57.

² Ковязина М. С. Восприятие юмора больными с локальными поражениями мозга / М. С. Ковязина, М. А. Коган // Вопросы психологии. — 2008. — № 2. — С. 74–82.

³ Марков А. В. Происхождение человека и половой отбор / А. В. Марков // Историческая психология и социология истории. — 2011. — Вып. 2. — Т. 4. — С. 30–55.

запропоновані незавершені вислови, щоб у результаті вийшли смішні оригінальні вислови.

Дослідження проводилось у груповій формі. Передбачалося, що спостереження за реакціями та відповідями інших членів групи буде мотивувальним фактором для менш активних осіб. Експерти оцінювали, наскільки смішними є завершення висловлювань, у балах від 1 до 4: зовсім не оригінальне і не смішне — 1; трохи смішне — 2; смішне — 3; дуже смішне — 4. Опрацювання результатів здійснювалася через підрахування середнього значення за оцінками кожної фрази усіма експертами.

Оскільки емоційний інтелект як одна зі складових містить здатність до розуміння та продукування гумору, отримання даних щодо його рівня у осіб з психічними розладами має допомогти краще вивчити рівень та характер функціонування гумору при психічній патології. Емоційний інтелект розглядається дослідниками як здатність людини розуміти й контролювати власні емоції та емоції інших. Цілком закономірно, що така здатність певною мірою має бути пов'язана з використанням засобів гумору, який серед інших функцій виконує функцію контролю і власних, і чужих емоційних станів та пов'язаних з ними поведінкових програм.

Звісно, ця функція може здійснюватися лише за умови задовільного розуміння емоцій — і чужих, і власних. Здатність до розуміння чужих емоцій пов'язана зі здатністю розуміти власні емоції і навпаки. Тому розглядати ізольовано ці здатності можна лише у ракурсі теоретичного розгляду для виокремлення меж та специфіки різних аспектів емоційного інтелекту.

Ми проаналізували кореляції усереднених оцінок експертами продукованого досліджуваними групи умовної норми гумору, який досліджувався за допомогою методики «Дотепне завершення», з показниками шкал опитувальника емоційного інтелекту ЕмІн, отримані за кожною групою осіб з психічними розладами. У табл. 1 наведено показники коефіцієнта кореляції Пірсона стосовно здатності до генерації гумору, оцінюваної експертами у осіб з групи умовної норми.

Таблиця 1

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у групі умовної норми

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками генерації гумору		
	Загалом N = 204	Чоловіки N = 85	Жінки N = 119
Управління чужими емоціями	0,383**	0,387**	0,380**
Розуміння своїх емоцій	0,231**	-	0,240**
Управління своїми емоціями	0,198*	0,217*	-
Міжособистісний емоційний інтелект	0,441**	0,445**	0,337**
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	0,214*	-	0,222**
Розуміння емоцій	0,223**	0,215*	0,225**
Управління емоціями	0,367**	0,378**	0,321**

Як бачимо, за 7 з 10 шкал отримано позитивні кореляції усереднених оцінок експертами продукованого досліджуваними групи умовної норми гумору, який спостерігався за допомогою методики «Дотепне завершення». Ці дані ми використовуємо з метою порівняння з ними даних, отриманих у групі осіб з психічними розладами.

У табл. 2 наведено показники коефіцієнта кореляції Пірсона стосовно здатності до генерації гумору особами з параноїдною шизофренією та шкал опитувальника емоційного інтелекту ЕмІн.

Таблиця 2

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з параноїдною шизофренією

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління своїми емоціями	0,474*
Розуміння своїх емоцій	0,436*
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	0,427*
Розуміння емоцій	0,441*

Отже, лише за чотирма з десяти шкал опитувальника емоційного інтелекту у осіб з параноїдною шизофренією отримано позитивні кореляції з експертними оцінками їхньої здатності до генерування гумору.

Звертає на себе увагу наявність зв'язку здатності до генерування гумору з внутрішньоособистісним емоційним інтелектом (0,427*) та відсутність його у осіб з міжособистісним емоційним інтелектом. Крім того, відсутній аспект управління чужими емоціями, при тому що аспект управління своїми емоціями у контексті здатності до генерування гумору представлений (0,474*).

Також, у порівнянні з групою умовної норми, у осіб з шизофренічними розладами більше представлений аспект розуміння емоцій, ніж управління ними.

Отримано кореляції здатності до генерування гумору з субшкалою «розуміння своїх емоцій» (0,436*) та шкалою «розуміння емоцій» (0,441*), яка містить питання стосовно розуміння і своїх, і чужих емоцій. Аспект управління у цьому зв'язку представлений лише управлінням власними емоційними станами (0,474*).

Тобто рівень продукованого гумористичного змісту у цієї групи осіб, передусім, пов'язаний з контролем власного емоційного стану та з розумінням власних і чужих емоцій.

Розглянемо далі зв'язки здатності до генерування гумору з параметрами емоційного інтелекту у осіб з циклотимією (табл. 3).

Таблиця 3

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з циклотимією

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління чужими емоціями	0,488**
Розуміння своїх емоцій	-0,423**
Управління своїми емоціями	0,492**
Розуміння емоцій	- 0,453**
Контроль експресії	- 0,567**

Як бачимо з табл. 3, у осіб з циклотимією отримано якісно інші зв'язки здатності до генерування гумору зі складовими емоційного інтелекту. Зі шкалою «розуміння емоцій» (-0,453**) та субшкалою «розуміння своїх емоцій» (-0,423**) отримано негативні кореляції. Тобто при циклотимії здатність до генерування гумору має обернений зв'язок з розумінням емоцій і, як слідує з отриманих даних, таке розуміння заважає продукуванню гумору у цієї категорії осіб. Якщо у осіб з параноїдною шизофренією у контексті зв'язків здатності до генерування гумору зі складовими емоційного інтелекту більше представлений аспект розуміння емоцій, то у осіб з циклотимією — аспект управління⁵. Про це свідчать як наведені вище дані, так і отримані кореляції з управлінням чужих емоцій (0,488**) та управлінням своїми емоціями (0,492**). Ще однією особливістю цієї групи осіб є негативний зв'язок здатності до генерування гумору з контролем експресії (-0,567**). Тобто здатність до гумористичного генерування тим вища, чим слабший контроль зовнішніх виявів емоцій.

Зв'язки здатності до генерування гумору з емоційним інтелектом у групі осіб з дистимією наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з дистимією

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління своїми емоціями	0,392**
Розуміння емоцій	-0,315*
Розуміння чужих емоцій	-0,329*
Розуміння своїх емоцій	-0,332*

Як бачимо з табл. 4, у осіб з дистимією виявлено негативні кореляції зі шкалою «розуміння емоцій» (-0,315*) та із субшкалами «розуміння чужих емоцій» (-0,329*) та «розуміння своїх емоцій» (-0,332*). Водночас слід звернути увагу на позитивну кореляцію із субшкалою «управління своїми емоціями»

⁵ Clark C. N. Humour processing in frontotemporal lobar degeneration: A behavioural and neuroanatomical analysis / C. N. Clark, J. M. Nicholas, S. M. Henley // *Cortex*. — 2015. — № 69. — P. 47–59.

(0,392**). Тобто здатність до генерування гумору у осіб з депресивною симптоматикою зростає по мірі послаблення рівня розуміння своїх та чужих емоцій. Виявлена закономірність, очевидно, відбиває психологічну специфіку цієї групи осіб. Розвиток депресивних тенденцій пов'язаний зі зниженням оптимізму, надсерйозним ставленням до проблем та бар'єрів у досягненні важливих для особистості цілей і, звісно, з труднощами гумористичного ставлення до них¹². Однак рівень представленості дистимії, як і зумовлена індивідуально-особистісними властивостями її змістова наповненість, можуть бути різними. При меншій фіксації уваги на сфері власних і чужих емоцій, котра якраз є значущою при дистимічних проявах, а також при наявності тенденції до управління власними емоційними станами здатність до генерування гумору підвищується. Звернімося тепер до аналізу взаємозв'язків здатності до генерування гумору зі складовими емоційного інтелекту у осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами (табл. 5).

Таблиця 5

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління емоціями	0,308**
Управління своїми емоціями	0,274**
Управління чужими емоціями	0,291**
Розуміння чужих емоцій	0,224*
Міжособистісний емоційний інтелект	0,242**

З табл. 5 бачимо, що у аналізованій групі осіб з експертними оцінками здатності до генерування гумору позитивно корелюють шкала «управління емоціями» (0,308**), її субшкали «управління своїми емоціями» (0,274**) та «управління чужими емоціями» (0,291**), субшкала шкали «розуміння емоцій» — «розуміння чужих емоцій» (0,224*) та шкала «міжособистісний емоційний інтелект» (0,242**). У цій групі здатність до генерування гумору, таким чином, більше пов'язана з «управлінським блоком» емоційного інтелекту та з меншою представленістю «блоку емоційного розуміння». При цьому розуміння емоцій інших людей є важливим для здатності до генерування гумору.

Така конфігурація зв'язків відбиває властиві цій групі осіб особливості генерування гумору. Гумористичне продукування у них специфікується більшою мірою впливом на інших людей через їхні емоційні стани¹⁷. Однак розуміння емоцій інших людей використовується як необхідний для здійснення

¹² Gruner C. The game of humor: a comprehensive theory of why we laugh / C. Grener. — New Brunswick, London : Translatin Publishers, 2011. — 197 p.

¹⁷ Samson A. C. Perception of aggressive humor in relation to gelotophobia, gelotophilia, and katagelasticism / A. C. Samson, Y. Meyer // Psychological Test and Assessment Modeling. — 2010. — № 52. — P. 217–230.

такого впливу «матеріал». Вплив на власні емоційні стани з допомогою генерування гумору також є важливим для осіб цієї категорії.

У табл. 6–7 подано дані щодо взаємозв'язків здатності до генерування гумору зі складовими емоційного інтелекту у осіб з ППРВВІАР.

У табл. 6 містяться відомості щодо отриманих кореляцій за групою осіб з ППРВВА.

Таблиця 6

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з ППРВВА

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління емоціями	0,474**
Управління своїми емоціями	0,386*
Управління чужими емоціями	0,360*
Міжособистісний емоційний інтелект	0,377*

З табл. 6 бачимо, що здатність до генерування гумору у осіб з ППРВВА пов'язана з такими шкалами і субшкалами опитувальника емоційного інтелекту, як «управління емоціями» (0,474**), «управління своїми емоціями» (0,386*), «управління чужими емоціями» (0,360*) та «міжособистісний емоційний інтелект» (0,377*). Інакше кажучи, здатність до генерування гумору зростає разом зі здатністю до управління своїми й чужими емоціями та рівнем розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. У табл. 7 містяться відомості щодо отриманих кореляцій за групою осіб з ППРВВО.

Таблиця 7

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з ППРВВО

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління емоціями	0,420**
Управління своїми емоціями	0,378*
Управління чужими емоціями	0,436**
Розуміння чужих емоцій	0,344*
Міжособистісний емоційний інтелект	0,342*

Як бачимо, дані табл. 7 практично повторюють дані з табл. 6: кореляції з такими шкалами та субшкалами опитувальника емоційного інтелекту, як «управління емоціями» (0,420**), «управління своїми емоціями» (0,378*), «управління чужими емоціями» (0,436**) та «міжособистісний емоційний інтелект» (0,342*). Виключення складає отримана у цій групі кореляція зі шкалою «розуміння чужих емоцій» (0,344*), яка у групі осіб з ППРВВА є

незначущою. Отже, у групах осіб з ППРВВПАР на першому плані, як і у осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами, параметри емоційного інтелекту, пов'язані з управлінням емоціями при дещо більшій представленості міжособистісного аспекту, що, очевидно, відбиває характер міжособистісних стосунків, який складається у осіб з ППРВВПАР. Виражена маніпулятивна установка у спілкуванні з людьми виявляється у розвитку аспектів емоційного інтелекту, пов'язаних з управлінням емоціями. І здатність до генерування гумору може бути використана для впливу на інших людей^{6; 15}. Далі звернімось до аналізу взаємозв'язків здатності до генерування гумору зі складовими емоційного інтелекту у осіб з легким ступенем розумової відсталості (табл. 8).

Таблиця 8

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з легким ступенем розумової відсталості

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління емоціями	0,370*
Управління своїми емоціями	0,364*
Управління чужими емоціями	0,386*
Міжособистісний емоційний інтелект	0,378*

З табл. 8 бачимо, що у осіб з легким ступенем розумової відсталості здатність до генерування гумору корелює зі шкалою «управління емоціями» (0,370*) та її субшкалами «управління своїми емоціями» (0,364*) та «управління чужими емоціями» (0,386*), а також зі шкалою «міжособистісний емоційний інтелект» (0,378*).

Загалом, на першому плані, як і у багатьох групах осіб з психічними розладами, у цій групі у контексті генерування гумору превалює «управлінський блок» емоційного інтелекту. Хоча зрозуміло, що у різних нозологічних групах такий результат може свідчити про різні психологічні причини. У осіб з розумовою відсталістю до таких причин належать менша, у порівнянні з «соціальним інтелектом», представленість власне інтелекту та компенсаторна розвиненість форм поведінки, спрямованих на досягнення результатів, які залежать від інших людей^{8; 16}.

Нарешті, розглянемо взаємозв'язки здатності до генерування гумору зі складовими емоційного інтелекту у осіб з синдромом Аспергера (табл. 9).

⁶ Derks P. Production and judgement of «humor» by schizophrenics and college students / P. Derks, H. M. Leichtman, P. J. Carroll // Bulletin of the Psychonomic Society. — 1975. — № 6. — P. 300–302.

¹⁵ Parnas J. Autism in schizophrenia revisited / J. Parnas, P. Bovet // Compr. Psychiatry. — 1991. — № 32. — P. 7–21.

⁸ Falkenberg I. Sense of humor in patients with schizophrenia / I. Falkenberg, K. Klu gel, M. Bartels, B. Wild // Schizophrenia Research. — 2007. — 95. — P. 259–261

¹⁶ Ruch . Assessment of appreciation of humor: Studies with the 3 WD humor test / W. Ruch // J. N. Butcher, C. D. Spielberger (eds.) Advances in Personality Assessment. Hillsdale. — NJ : Erlbaum, 1992. — № 9. — P. 27–75.

Таблиця 9

Зв'язки здатності до генерування гумору та параметрів емоційного інтелекту у осіб з синдромом Аспергера

Шкали опитувальника емоційного інтелекту	Кореляції з експертними оцінками здатності до генерування гумору
Управління своїми емоціями	0,445*
Розуміння своїх емоцій	0,459*
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	0,509*
Розуміння емоцій	0,443*

Дані, наведені у табл. 9, свідчать про зв'язок здатності до генерування гумору насамперед з такими складовими емоційного інтелекту, які представлено у відповідних субшкалах, як розуміння своїх емоцій (0,459*) та управління своїми емоціями (0,445*). Також виявлено позитивну кореляцію зі шкалою «розуміння емоцій» (0,443*) та шкалою «внутрішньоособистісний емоційний інтелект» (0,509*). Така конфігурація зв'язків здатності до генерування гумору зі складовими емоційного інтелекту відображає специфічні для цієї групи осіб аспекти гумористичного продукування. Особи із синдромом Аспергера виявляють тим більшу здатність до генерування гумору, чим краще здатні розуміти власні емоційні стани й управляти ними.

Оскільки ця група осіб, як зазначалося раніше, є досить різномірною і не обмежується одним типовим комплексом особистісних властивостей, то і типів та аспектів гумористичного реагування у ній може налічуватися досить багато. Однак найважливішими у контексті здатності до генерування гумору у цій групі є здатність до розуміння емоцій з акцентом на розумінні власних емоційних станів та управління своїми емоціями. Загалом, для гумористичного продукування у цієї категорії осіб більш значущим є внутрішньоособистісний, а не міжособистісний емоційний інтелект. Інтелект значною мірою пов'язаний з гумором, на що вказують численні дослідження^{3; 11; 13; 14}, які, у свою чергу, добре узгоджуються з теоретичними позиціями щодо розуміння гумору як єдності інтелектуальних та емоційних здібностей особистості. Вивчення зв'язків гумору з інтелектом є не менш важливим, ніж дослідження його зв'язків з емоційними аспектами. За наявності певної кількості публікацій щодо досліджень зв'язків гумору з інтелектом, вони не містять результатів досліджень цього аспекту у осіб з психічними розладами. Попередньо ми

³ Марков А. В. Происхождение человека и половой отбор / А. В. Марков // Историческая психология и социология истории. — 2011. — Вып. 2. — Т. 4. — С. 30–55.

¹¹ Greengross G. Humor ability reveals intelligence, predicts mating success, and is higher in males / G. Greengross, G. Miller // Intelligence. — 2011. — № 39. — P. 188–192.

¹³ Howrigan D. P. Humor as a mental fitness indicator / D. P. Howrigan, K. B. MacDonald // Evolutionary Psychology. — 2008. — № 6. — P. 652–666.

¹⁴ Kaufman S. B. The role of creativity and humor in human mate selection / S. B. Kaufman, A. Kozbelt, M. L. Bromley, G. Geher, G. Miller // Mating intelligence: Sex, relationships, and the mind's reproductive system; G. Geher & G. Miller (Eds.). — Mahwah, NJ, US : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2008. — P. 227–262.

здійснили дослідження зазначених зв'язків у осіб, що належать до групи умовної норми, оскільки саме ця група є контрольною.

З метою виявлення можливих зв'язків гумору й інтелекту у осіб з психічними розладами, а також порівняння таких зв'язків у осіб, що належать до групи умовної норми та осіб з психічною патологією було застосовано тест Равена^{7; 18}. Результати тесту Равена практично не залежать від рівня збереженості вербального інтелекту, який у різних груп осіб з психічними розладами виявляється парціально зниженим або недостатнім при збереженості невербального інтелекту. Для встановлення зв'язків гумору з інтелектом ми провели кореляційний аналіз усереднених експертних оцінок здатності досліджуваних до генерування гумору та загальних показників балів за тестом Равена. У табл. 10 подано отримані кореляції.

Таблиця 10

**Зв'язок здатності до генерування гумору
з інтелектом у осіб з психічними розладами**

Нозологічні групи	Кореляція
Параноїдна шизофренія	-0,411*
Циклотимія	-
Дистимія	-
Невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади	0,246**
ППРВВА	0,362*
ППРВВО	0,345**
Легка ступінь розумової відсталості	0,359*
Розумова відсталість помірна	-
Синдром Аспергера	-0,454*
Група умовної норми	0,322**

Як бачимо з табл. 10, зв'язки між здатністю до генерування гумору та інтелектом отримано не за всіма групами осіб з психічними розладами. Отримано позитивні кореляції у групах осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами (0,246**), ППРВВО (0,345**), ППРВВА (0,362*) та легким ступенем розумової відсталості (0,359*).

Тобто у цих групах осіб здатність до генерування гумору підвищується разом з підвищенням рівня досягнень за тестом Равена, як і у групі умовної норми (0,322**). Таке дослідження не виявляє розбіжностей, які, звісно, існують між різними групами осіб з психічними розладами та між ними й групою умовної норми. Виявлення таких відмінностей потребує використання більш точного та чутливого до прояву параметрів, що вивчаються, інструментарію та, відповідно, проведення додаткових досліджень. До завдань

⁷ Dews S. Attributing meaning to deliberately false utterances: The case of irony / S. Dews, E. Winner // The problem of meaning: Behavioral and cognitive perspectives ; C. Mandell, A. McCabe (eds). — N.Y. : Elsevier Science, 1997. — P. 377–414.

¹⁸ Suls J. M. Cognitive processes in humor appreciation / J. M. Suls // Handbook of humor research ; P. E. McGhee & J. H. Goldstein (eds). — 1983. — Vol. 1 : Basic issues. — P. 39–57.

цього дослідження входило виявлення імовірного зв'язку між інтелектом та здатністю до гумористичного продукування та характеру цього зв'язку. Цікаво, що у двох групах осіб з психічними розладами такий зв'язок виявився зворотним. Виявлено слабкі негативні кореляції у групах осіб з параноїдною шизофренією (-0,411*) та із синдромом Аспергера (-0,454*). Хоч виявлений зв'язок і непереконливий (невисока значущість коефіцієнта кореляції), його характер якісно відрізняється від характеру зв'язків, отриманих у групах, згаданих вище. У більшості осіб з параноїдною шизофренією здатність до генерування гумору підвищується зі зниженням рівня інтелекту. На перший погляд, цей результат дещо парадоксальний. Однак пояснити його можна буде за умови залучення кореляцій здатності до генерування гумору з особистісними факторами у цих групах. У групах осіб з циклотимією та дистимією зв'язків досліджуваних параметрів не виявлено. Оскільки саме групи з афективними порушеннями демонструють відсутність таких зв'язків, логічно припустити, що ці порушення і є тим чинником, який впливає на отриманий результат. Однак точніше можна буде говорити про вплив цього чинника на розривання зв'язку між інтелектом та здатністю до продукування гумору після аналізу зв'язків здатності до генерування гумору з особистісними факторами. Не отримано аналізованого зв'язку також і у групі осіб з помірною розумовою відсталістю. У дослідженні D. Howrigan, K. MacDonald¹³ виявлено позитивну кореляцію гумористичного продукування з рівнем інтелекту лише у жінок; у чоловічої частини вибірки вона виявилася незначущою.

У згаданому дослідженні виявлено також кореляцію гумористичного продукування з факторами «Великої п'ятірки» — «відкритість досвіду» та «екстраверсія», а також з показниками ваги та росту досліджуваних.

Отже, проаналізуємо зв'язки здатності до генерування гумору з особистісними факторами у осіб з психічними розладами (табл. 11).

Таблиця 11

Зв'язки здатності до генерування гумору з особистісними факторами у осіб з психічними розладами

Особистісні фактори	Нозологічні групи							
	F20.0	F34.0	F34.1	F40-F48	F10	F11	F70	F84.5
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Екстраверсія – інтроверсія	-	-	0,642**	0,435**	-	-	-	-
Активність – пасивність	0,416*	-	-	-	-0,421*	-	-	-
Домінування – підлеглість	0,424*	-	0,502**	-	-	-	-	0,452*
Пошук вражень – уникання вражень	-	-0,441**	0,454**	-	-	-	-	0,498*
Прив'язаність – відособленість	-	-	-0,484**	-	0,435*	-	-	-
Співробітництво – суперництво	-	-	-0,489**	-	-	-	-	-
Розуміння інших – нерозуміння	-	-	-	-0,468**	-	-	-	-
Самоконтроль – імпульсивність	-	0,453**	-	-0,437**	-0,423*	-	-0,396*	-

¹³ Howrigan D. P. Humor as a mental fitness indicator / D. P. Howrigan, K. B. MacDonald // Evolutionary Psychology. — 2008. — № 6. — P. 652–666.

Продовження таблиці 11

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Відповідальність – безвідповідальність	-	-	-	-0,480**	-	-0,398*	-	-
Самоконтроль – імпульсивність	-	0,480**	-	-0,492**	-	-	-	-
Емоційна нестійкість – емоційна стійкість	-	-	-0,423**	-	-0,468**	-	-	-
Напруженість – розслабленість	-	-	-0,421**	-0,442**	-	-	-	-0,444*
Депресивність – комфортність	-	-0,496**	-	-	-0,396*	-	-	-
Експресивність – практичність	0,418*	0,426**	-	-	-	0,408*	-	0,616**
Цікавість – консерватизм	-	0,490**	-	-	0,418*	-	-	-
Допитливість – реалістичність	-	-	0,414**	-	-	0,472**	-	-
Пластичність – ригідність	0,524*	-	0,401**	-	-	-	0,468**	0,475*

Примітка 1. Жирним шрифтом позначено назви факторів опитувальника «Велика п'ятірка».

Примітка 2. Наведено лише фактори, за шкалами яких отримано значущі кореляції.

Як видно з табл. 11, здатність до генерування гумору у осіб з параноїдною шизофренією корелює позитивно зі шкалами «активність – пасивність» (0,416*) та домінування-підлеглість (0,424*) фактора «екстраверсія – інтроверсія» та з фактором «експресивність – практичність» (0,418*) та його шкалою «пластичність – ригідність» (0,524**). Також виявлено негативну кореляцію зі шкалою «співробітництво – суперництво» (-0,437*) фактора «прив'язаність – відособленість». Необхідно також врахувати отримані дані щодо виявленого оберненого взаємозв'язку у осіб цієї групи здатності до генерування гумору та рівня інтелекту (див. табл. 10). Тобто особи з рисами активності, домінування, схильності до суперництва, відкритості досвіду, пластичності та менш розвиненого інтелекту виявляють кращу здатність до генерування гумору, у порівнянні з тими представниками цієї групи, у кого дані якості виражені менше.

У осіб з циклотимією здатність до генерування гумору пов'язана позитивно з фактором «самоконтроль – імпульсивність» (0,453**) та шкалою цього фактора «самоконтроль поведінки – імпульсивність» (0,480**), з фактором «експресивність – практичність» (0,426**) та його шкалою «цікавість – консерватизм» (0,490**). Негативні кореляції виявлено за шкалою «пошук вражень – уникання вражень» (-0,441**) фактора «екстраверсія – інтроверсія» та шкалою «репресивність – емоційна комфортність» (-0,496**) фактора «емоційна нестійкість – емоційна стійкість». Отже, особи з циклотимією у маніакальній фазі виявляють вищу здатність до генерації гумору при підвищенні самоконтролю поведінкових виявів, відкритості досвіду, цікавості до того, що відбувається та водночас при униканні вражень у поєднанні з емоційною комфортністю. Негативний зв'язок з пошуком вражень, вірогідно, фіксує умови, за яких продуктивна діяльність у цієї групи осіб стає можливою. Адже при такій нозологічній формі продуктивна діяльність якраз є утрудненою

через надмірну орієнтацію особи на пошук вражень, що характеризує маніакальний стан.

У осіб з дистимією виявлено позитивні кореляції з фактором «екстраверсія – інтроверсія» (0,642**) та шкалами цього фактора «домінування – підлеглість» (0,502**) і «пошук вражень – уникання вражень» (0,454**), а також зі шкалами «допитливість – реалістичність» (0,414**) та «пластичність – ригідність» (0,401**). Негативні кореляції виявлено з фактором «прив'язаність – відособленість» (-0,484**) та шкалою цього фактора «співробітництво – суперництво» (-0,489**), а також з фактором «емоційна нестійкість – емоційна стійкість» (-0,423**) та його шкалою «напруженість – розслабленість» (-0,421**). При дистимії, таким чином, здатність до генерування гумору підвищується у осіб з екстраверсивними рисами з більшою представленістю схильності до домінування та пошуку вражень, з рисами допитливості та пластичності. Також у структурі рис, що поєднуються зі зростанням здатності до генерування гумору, наявні риси відособленості, суперництва на противагу співробітництву, емоційної стійкості та розслабленості. Такий набір особистісних властивостей відображає зростання здатності до генерування гумору разом зі зростанням адаптивних властивостей, які певною мірою відбивають функціонування компенсаторних механізмів, що полегшують перебіг захворювання.

У осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами, виявлено позитивну кореляцію з фактором «екстраверсія – інтроверсія» (0,435**). Інші виявлені кореляції — негативні: зі шкалою фактора «прив'язаність – відособленість» — «розуміння – нерозуміння» (-0,468**), з фактором «самоконтроль – імпульсивність» (-0,437**) та його шкалами «відповідальність – безвідповідальність» (-0,480**) та «самоконтроль поведінки – імпульсивність» (-0,492**), а також зі шкалою фактора «емоційна нестійкість – емоційна стійкість» — «напруженість – розслабленість» (-0,442**). Особи з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами, таким чином, виявляють кращу здатність до генерування гумору по мірі зростання у них рис, характерних для екстраверсивної особистісної установки, та зменшення надмірних для розуміння інших людей, самоконтролю власних поведінкових виявів, відповідальності та напруженості. Тобто здатність до генерування гумору у ситуації відносної компенсації типових для значної частини цієї групи деструктивних психологічних тенденцій, таких як: підвищені напруженість, відповідальність, самоконтроль тощо.

У осіб з ППРВВА виявлено позитивні кореляції з фактором «прив'язаність – відособленість» (0,435*) та шкалою «цікавість – консерватизм» (0,418*) фактора «експресивність – практичність». Інші виявлені кореляції — негативні. Це зв'язки зі шкалою «активність – пасивність» (-0,421*) фактора «екстраверсія – інтроверсія», з фактором «самоконтроль – імпульсивність» (-0,423*), з фактором «емоційна нестійкість – емоційна стійкість» (-0,468**) та його шкалою «репресивність – емоційна комфортність»

(-0,396*). Іншими словами, здатність до генерування гумору у осіб з ППРВВА вища у разі більшої представленості рис прив'язаності, інтересу до нового, емоційних стійкості та комфортності. Разом з тим, високі особистісна активність та самоконтроль у цієї категорії осіб відносяться до рис, які погано поєднуються з високою здатністю до гумористичного продукування.

У осіб з ППРВВО виявлено негативний зв'язок зі шкалою «відповідальність-безвідповідальність» (-0,398*) фактора «самоконтроль-імпульсивність» та позитивні зв'язки — з фактором «експресивність-практичність» (0,408*) та його шкалою «допитливість-реалістичність» (0,472**). Тобто гумористичне генерування у цієї групи осіб здійснюється краще за умови актуалізації таких особистісних якостей, як: відкритість досвіду, допитливість, імпульсивність та слабка актуалізація відповідальності. Очевидно, перелік таких характеристик значною мірою окреслює один з варіантів комплексу психологічних умов, за яких гумористичне генерування є більш продуктивним. Це послаблення стримувальних поведінкових механізмів, враховуючи механізми самоконтролю, з одного боку, та задоволення від спонтанного вияву емоцій, інтересу до нового — з іншого.

У групі осіб з легким ступенем розумової відсталості виявлено негативну кореляцію з фактором «самоконтроль – імпульсивність» (-0,396*) та позитивну кореляцію зі шкалою «пластичність – ригідність» (0,468**) фактора «експресивність – практичність». Таким чином, здатність до генерування гумору у цієї категорії осіб більшою мірою пов'язана з імпульсивністю, невисоким самоконтролем та представленістю у структурі особистості рис пластичності.

У групі осіб з синдромом Аспергера виявлено позитивні кореляції зі шкалами фактора «екстраверсія – інтроверсія» — «домінування-підлеглість» (0,452*) та «пошук вражень – уникання вражень» (0,498*), а також з фактором «експресивність – практичність» (0,616**) та його шкалою «пластичність – ригідність» (0,475*). Також виявлено негативну кореляцію зі шкалою «напруженість – розслабленість» (-0,444*), що належить до фактора «емоційна нестійкість – емоційна стійкість». Отримані зв'язки здатності до генерування гумору з особистісними факторами у цій групі осіб свідчать про співіснування зі здатністю до генерування гумору і таких особистісних якостей, як: відкритість досвіду, психічна розслабленість, пластичність, а також певний рівень представленості екстраверсивних тенденцій, включаючи схильність до домінування та пошук вражень.

Висновки

Отже, складові емоційного інтелекту, пов'язані зі здатністю до генерування гумору, в осіб з різними видами психічних розладів різняться таким чином:

- управління своїми емоціями — позитивно у всіх групах, утворених за критерієм нозологічного діагнозу;

- управління чужими емоціями — позитивно у осіб з циклотимією, невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами, ППРВВПАР, розумовою відсталістю легкого ступеня;
- розуміння своїх емоцій — позитивно у осіб з синдромом Аспергера та негативно — у осіб з циклотимією та дистимією;
- розуміння чужих емоцій — позитивно у осіб з параноїдною шизофренією та синдромом Аспергера, негативно — у осіб з циклотимією та дистимією;
- контроль експресії — негативно у осіб з циклотимією;
- внутрішньоособистісний інтелект — позитивно у осіб з параноїдною шизофренією та синдромом Аспергера;
- міжособистісний інтелект — позитивно у осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами, ППРВВПАР, розумовою відсталістю легкого ступеня.

Здатність до генерування гумору та інтелект пов'язані у більшості груп осіб з психічними розладами. Позитивні кореляції отримано у групах осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами, ППРВВПАР та розумовою відсталістю легкого ступеня. Слабкі негативні кореляції виявлено у групах осіб з параноїдною шизофренією та з синдромом Аспергера. У осіб з циклотимією, дистимією та розумовою відсталістю помірною зв'язок між здатністю до генерування гумору й інтелектом не виявлено.

При різних варіантах психічних розладів здатність до генерування гумору пов'язано з різними особистісними факторами. Виявлено такі зв'язки: у осіб з параноїдною шизофренією — з активністю, домінуванням, суперництвом, відкритістю досвіду, пластичністю; у осіб з циклотимією — з униканням вражень, самоконтролем, емоційною комфортністю, відкритістю досвіду, цікавістю; у осіб з дистимією — з екстраверсією, домінуванням, пошуком вражень, допитливістю, відособленістю, суперництвом, емоційною стійкістю, розслабленістю, пластичністю; у осіб з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами — з екстраверсією, нерозумінням інших, імпульсивністю, безвідповідальністю, розслабленістю; у осіб з ППРВВА — з прив'язаністю, цікавістю, пасивністю, імпульсивністю, емоційною стійкістю та емоційною комфортністю; у осіб з ППРВВО — з безвідповідальністю, відкритістю досвіду, допитливістю; у осіб з розумовою відсталістю легкого ступеня — з імпульсивністю, пластичністю; у осіб з синдромом Аспергера — з екстраверсією, домінуванням, пошуком вражень, розслабленістю, відкритістю досвіду, пластичністю.

Перспективою подальших наукових досліджень є розроблення програми регулятивно-рівневої гуморотерапії.

Список використаних джерел

1. Иванова Е. М. Нарушения чувства юмора при шизофрении и аффективных расстройствах / Е. М. Иванова, С. Н. Ениколопов, О. В. Митина // Вопросы психологии. — 2008. — № 1. — С. 45–57.
2. Ковязина М. С. Восприятие юмора больными с локальными поражениями мозга / М. С. Ковязина, М. А. Коган // Вопросы психологии. — 2008. — № 2. — С. 74–82.
3. Марков А. В. Происхождение человека и половой отбор / А. В. Марков // Историческая психология и социология истории. — 2011. — Вып. 2. — Т. 4. — С. 30–55.
4. Bihrlé A. M. Comprehension on humorous and nonhumorous materials by left and right brain-damaged patients / A. M. Bihrlé // Brain and Cognition. — 1986. — № 5. — P. 399–411.
5. Clark C. N. Humour processing in frontotemporal lobar degeneration: A behavioural and neuroanatomical analysis / C. N. Clark, J. M. Nicholas, S. M. Henley // Cortex. — 2015. — № 69. — P. 47–59.
6. Derks P. Production and judgement of «humor» by schizophrenics and college students / P. Derks, H. M. Leichtman, P. J. Carroll // Bulletin of the Psychonomic Society. — 1975. — № 6. — P. 300–302.
7. Dews S. Attributing meaning to deliberately false utterances: The case of irony / S. Dews, E. Winner // The problem of meaning: Behavioral and cognitive perspectives ; C. Mandell, A. McCabe (eds). — N.Y. : Elsevier Science, 1997. — P. 377–414.
8. Falkenberg I. Sense of humor in patients with schizophrenia / I. Falkenberg, K. Kluge, M. Bartels, B. Wild // Schizophrenia Research. — 2007. — 95. — P. 259–261.
9. Forabosco G. The ill side of humor: Pathological conditions and sense of humor / G. Forabosco // The Sense of Humor: explorations of a personality characteristic ; Ed. W. Ruch. — N.Y. : Mouton de Gruyter, 2007. — P. 271–292.
10. Gillikan L. S. Humor Appreciation and Mood in Stroke Patients / L. S. Gillikan, P. Derks // Cognitive Rehabilitation. — 1991. — № 9. — P. 30–35.
11. Greengross G. Humor ability reveals intelligence, predicts mating success, and is higher in males / G. Greengross, G. Miller // Intelligence. — 2011. — № 39. — P. 188–192.
12. Gruner C. The game of humor: a comprehensive theory of why we laugh / C. Gruner. — New Brunswick, London : Translatin Publishers, 2011. — 197 p.
13. Howrigan D. P. Humor as a mental fitness indicator / D. P. Howrigan, K. B. MacDonald // Evolutionary Psychology. — 2008. — № 6. — P. 652–666.
14. Kaufman S. B. The role of creativity and humor in human mate selection / S. B. Kaufman, A. Kozbelt, M. L. Bromley, G. Geher, G. Miller // Mating intelligence: Sex, relationships, and the mind's reproductive system ; G. Geher & G. Miller (Eds.). — Mahwah, NJ, US : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2008. — P. 227–262.

15. Parnas J. Autism in schizophrenia revisited / J. Parnas, P. Bovet // Compr. Psychiatry. — 1991. — № 32. — P. 7–21.
16. Ruch . Assessment of appreciation of humor: Studies with the 3 WD humor test / W. Ruch // J. N. Butcher, C. D. Spielberger (eds.) Advances in Personality Assessment. Hillsdale. — NJ : Erlbaum, 1992. — № 9. — P. 27–75.
17. Samson A. C. Perception of aggressive humor in relation to gelotophobia, gelotophilia, and katagelasticism / A. C. Samson, Y. Meyer // Psychological Test and Assessment Modeling. — 2010. — № 52. — P. 217–230.
18. Suls J. M. Cognitive processes in humor appreciation / J. M. Suls // Handbook of humor research ; P. E. McGhee & J. H. Goldstein (eds.). — 1983. — Vol. 1 : Basic issues. — P. 39–57.

**Ludmila Krupelnytska,
Oksana Shportun**

**ABILITY TO GENERATION OF HUMOR: RELATIONS EMOTIONAL,
NONVERBAL INTELLIGENCE AND PERSONALITY FACTORS
IN MENTAL DISORDERS**

The article presents the results of empirical research capacity to generate humor and its links with emotional, nonverbal intelligence and personality factors in patients with various types of mental disorders. The study involved people with a diagnosis: paranoid schizophrenia, cyclothymia, dysthymia, neurotic, stress-related and somatoform disorders, mental and behavioral disorders due to substance use, mental retardation, Asperger's syndrome. The differences in sense of humor generated in patients with various types of mental disorders. It has been found that the components of emotional intelligence associated with the ability to generate humor in patients with various types of mental disorders differ. The ability to generate humor and intelligence related in most groups of persons with mental disorders. Positive correlations were obtained in groups of people with neurotic, stress-related and somatoform disorders and mental retardation MBDCPSU mild. Weak negative correlations were found in groups of people with paranoid schizophrenia and Asperger's syndrome. In individuals with cyclothymia, dysthymia and mild mental retardation relationship between the ability to generate humor and intelligence not found. In various embodiments, mental disorders ability to generate humor associated with various personal factors. Revealed the following relationships: in patients with paranoid schizophrenia – with activity, dominance, competition, openness experience ductility; in patients with cyclothymia – of avoiding experience, self-control, emotional comfort, open experience, curiosity; in patients with dysthymia – with extroversion, dominance, seeking excitement, curiosity, isolation, rivalry, emotional stability, relaxation, plasticity; in patients with neurotic, stress-related and somatoform disorders – with extroversion, misunderstanding others, impulsivity, irresponsibility, relaxation – in patients with MBDCPSU – by adherence of curiosity, passivity, impulsivity, emotional stability and emotional comfort; in patients with MBDCPSO – with irresponsibility, open experience, curiosity; in patients with mild mental retardation – with impulsivity, plasticity; in people with Asperger's syndrome – with extroversion, dominance, seeking excitement, relaxation, openness experience plasticity. The prospect of our further research is the development of the regulatory program-level humoroterapiyi.